

Sayı**Konu**

1. ön söz
2. Giriş
3. -a,-ehali ve görevleri
4. - da,-de,-ta,- te, hali ve görevleri
5. -dan,-den,-tan,-ten hali ve görevleri
6. Tamlama hali (-ın,-in,un,-ün,) (-nın,-nin,-nun-nün) ekleri ve görevleri
7. Eşitlik hali ve görevleri
8. Belirtme hali
9. Kaynaklar

ÖN SÖZ

Yalnız Türkçe'de değil, her dilde eklerin önemli bir yer vardır ve her dilde kökler gibi ekler de eskidir, sayılıdır. Türkçede isimler ve kelime grupları, cümle içinde çeşitli hallerde gelmektedir. Her hal çeşitli anlamları ve çeşitli görevleri verir cümlede isimler aynı halde bulunmaz, ayrı ayrı haller ile gelmektedir. Ancak her hal tek bir anlam veremez. Her hal çeşitli anlamlar verebilmektedir.

Türkçede ekler önemli bir kısım sayılır. Kelimelerin eklenmesiyle meydana gelmiştir. İsim hal ekleri çekim eklerinden biridir. Yükleme, özneye ve nesneye göre, İsim hal ekleri, cümlede çeşit görev verebilmektedir. İsim hal eklerinin görevleri, fiillere bağlayan yargıya göre değişmektedir. Bu araştırmamda, isim hal ekleri Türkçede tek tek görevlerini örnekler ile açıklayacağım. Türkçede birekin, kökenasını, durumunu araştırmak, incelemek, açıklamak için, tarihsel kaynakların ışığında eski yeni bütün Türk dilbilgisi kitaplarına uzanmak gerekmektedir. Bu araştırmada "Türkçede isim hal eklerinin diğer görevleri" adlı araştırma, dilin isim hal eklerinin nasıl geliştiğini ve görevlerini belirlemek için yazdım.

Dr. Sonay Hasen Tahsin

Giriş

Türkçede ekler,kökler gibi genellikle , tek hecelidir . Ekler ,kökten sonra gelebilir . Bazı dillerde birkaç kelime ile , hatta uzunca bir cümle ile anlatılan kavramlar Türkçede bir tek köke getirilen ve arka arkaya sıralanan ekler ile sağlanır . Bu bakımdan Türkçe , ekli bir dil sayılır. Bunun için bir köke getirilebilen eklerin sayısı on bire , hatta on yediye ulaşabilir .(1)

Bir örnek alalım :

(evlerdekilere) kelimesinde “ ev ”kelimesinin kökü -ler çoğul eki -ler- da - de- hali eki -ki ilgi eki , -ler çoğul eki -dan -den eki . Yukardaki örnekte kelime bir kök ve beş ek oluşturur . Türkçede , eklenen kelimelerin , biçim, kavramve kullanım bakımından özellikleri olduğu da dikkata alınmalıdır . İsim hal eklerinin görevleri anlatmak amacıyla , bütün görevleri ve anlamları belirtmeliyiz .

1. vecih Hatib oğlu , Türkçenin ekleri , T. D.K. yayınları ankara 1994 - S.V

Türkçede yedi çeşit isim vardır : **Yalın hali .**

1. Belirtme hali , (-I,-İ,-U,-Ü) ekini olan haldir.
2. -a,-e hali ,(-a,-e) ekini alan haldir.

3. (-da,-de,-ta,-te) hali.
4. (-dan,-den,-tan,-ten) hali.
5. Tamlama hali (-ın,-in,-un,-ün/-nın,-nin,-nun,-nün) ekini alan haldir.
6. Eşitlik hali (-ca,-ce,-ça,-çe) ekini alan haldir.

Yukardaki isim halleri“yalın hali” hariç bütün hallerin eklerini görevlerini tek tek açıklayacağız.

A -a,-e hali , -a,e eşini alan haldir :

Bu halin ekinin çeşit görevleri bulunmaktadır.

1.Yönelme kavramları verir:

Ahmet, konferansa katılmak üzere

Musul'a gitti .

Musul'a kelimesindeki – a eki yönelme anlamını verir.

2. (için , ile) datlarının görevini de karşılar.

Bu hediye size getirdim.

Bu hediye sizin için anlamın belirtmektedir.

Kitabı yirmi bin dinara aldım .

Kitabı yirmi bin dinar ile anlamını belirtmektedir.

3. Şahsı zamirlerinde , biçim bakımından kökü etkileyen özellik gösterir .

Ben + e = bene yerine bana

Sen + e = sene yerine sana

Biz + e = bize

Siz + e = size

O + e = ona

4. Gösterme zamirleri ile kullanılır : zamir n'si (n) –den sonra gelir :

bu + a = buna

şu + a = şuna

O + a = ona

Yer gösterme zamirleri ile kullanılır :- a'dan önce (y) koruma ünsüzü gelir .

Bura + a = buraya

Şura + a = şuraya

Ora + a = oraya

o. Sonu zamirleri ile kullanılır , ve öteki kelimelerde olduğu gibi kullanılırsa , da görev bakımından özellik gösterir .(y)

1- Bu arabayı kaç aldınız .

2- Salonda neye kaldınız .

۳- Mektup kime yazdınız .

۶. Zaman veya vakit isimlerinde kullanılır .

۱- Saat beşe onbeş var .

۲- Saat ikiye çeyrek var .

۷. -a,e, eki edatlar ile kullanılır ve bir özellik verir .

۱- Adam yüzüme karşı hareket etti .

۲- Avcı tüfeğini tavşana doğru çevirdi .

۸. -da, -de, körevinde kullanılır :

A. Bağdatt'an musul'a gittiğimde , uçağa bindim.

“uçakta bindim ” anlamı verir .

B. (- da,-de,-ta,-te,) hali :- Bir yerin içinde ve üstünde olma bildirir . Buhal çeşitli kavramlarla gelebileceği gibi , çeşitli görevlerde de kullanılır .

۷. Hatib oğlu , vecihe : Türkçenin ekleri : T. D. K. yayınları , Ankara : ۱۹۸۲ S. ۱۰

۱- Bulunma görevinde kullanılır :

۱. Türekçeyi Diller Fakültesinde okuyorum .

۲. İslam ülkeleri konteransı , kahire'de yapılacaktır .

۲- Zaman bilirir :

1. Ben , 1901 yılında doğdum.
2. 1071'de melazgirt savaşı başladı .

3-Bu ekle zaman ölçüsü kavramı sağlanır :

1. Ayda yüz bin dinar harcarım .
2. Doktora programı , haftada iki dersi var.

4- Kesir sayıları kurar :

1. Yüzde on faiz almış.
2. Binde on zam gelmiş .

5-Ölçü kavramı verir :

1. Bahçemizde mina boyunda ağaç var .
2. Eve düdüğümde hoca ile karşıladım .

6- Mak,-Mek, ekinden sonra kullanılınca şimdiki zaman anlamını sağlar .(3)

1. Sınav zor olduğu için her kes üzüntü vermektedir .
2. Türkçe günden güne gelişmektedir .

3. Hatiboğlu , vecihe, Türkçenin ekleri , T.D.K.yayımları , ankara , 1987 S.21 .

7-Derim ve ata sözlerde kullanılır :

1. Gözde olmak .
2. Elde bulunan , beyinde bulunmaz .

8-(- da, de,) eki bazı hallerde kalıplaşmış halde bulunur

⋮

1. Eskide çok okuyorum .
2. Bu bina yakın zamanda açılacak .

C- (-dan , -den , -tan , -ten ,) eklerini alan halidir .

Bir yerden ayrılma bildirir , genellikle bir uzaklaşma , ayrılma , çıkma ve kapma ifade etmektedir . Bu ek Türkeçede , çeşit görevleri bulunmaktadır .

1- Kaynak ve yer kavramlarını bildirir :

1. Konferanstan çıkmayı düşündüm .
2. Otebüs yoldan çıktı .

2- Sebep kavramlarını bildirir :

1. Bu gün hastalıktan fakülteye geledim .
(hasta olduğum için) anlamını verir .
2. Arkadaşım soğuktan hastalandı .

3- Zaman kavramını bildirir :

1. Bu gün erkenden kalktım . (erken zamında)
2. Bu günden itibaren çalışmaya başlıyorum .

4- Madde veya kaynak kavramlarını verir :

1. Bu köprü demirden yapılmıştır .
2. Bu bina taştan kurulmuştur .

o- Mecazi bir kavram verir :

1. Seni içten sevdim . (samimiyetle sevdim).
2. Gönülden o kadını saygı verdim .

7- Karşılaştırma kavramını verir :

1. Kardan beyaz kızı gördüm .
(karın bezazlığından daha beyaz)
2. Sizden kısa bir adam , geldi .

v- İsim tamlaması gibi çıkmak tamlama kurulur :

1. Öğrencilerden bazıları , derse girmezler .

8- (Başka, Sonra , Önce) edatları ile kullanılır (ε):

1. Bizden önce , buraya bir adam gelmiş .
2. O adamdan sonra , biz içeri girdik .
3. Toplantıya sizden başka , kimse girmedi .

9- Bazen imek fiili gelir , ait alma bildirir :
Doktora yapanlardanım .

ε. Zülfikar , Hamza ; yabancılar için Türkçenin gramerleri , Ankara 1980 S. 108 .

10- Kurulan yüklem genellikle kaynak bildirir :
Siz hangi memlekettensiniz .

11- Deyim ve atasözler ile kullanılır :

1. O adam gözden düştü .
2. Hekimden sorma .

۱۲- (- dan , -den ,) eki bazen kalıplaşmış halde kullanılır :

Birazdan → biraz sonra
Candan → samimi , içten
Meden → sebep, niçin
Toptan → bütün , hep , birlikte

Ç- Tamlayan hali (- in , -in , - un , - ün ,) / (-nın , -nin , -nun , - nün ,) .

۱- Bu ek tamlayan kavramını verir :

Tamlayan hali eki ismi alır .

۱. Ahmet'in bağına gittik .
۲. Okulun dekanına sorduk .
۳. Bahçenin kapısını açtım .

۲- Tamlayan eki yüklem görevinde kullanılabilir :

۱. Bu araba Ali'nindir .
۲. O kitap kimindir .

۳-Tamlayan eki aslında iyelik eki gibi kullanılır :

Senin kitabın .
↓ ↓
Tamlayan eki / iyelik eki

4-Tamlayan eki yalnız tamlayan halinin görevinde değildir :- (- a , e ,ekin görevini de yapar) .

1. Senin için, bu makaleyi yazdım .(sana)
2. Onun için acele geldim .(ona)

o- Edatlar ile kullanılır :

1. Senin kadar çalışkan bir adam görmedim .
2. Onun gibi inatçı insan bulmadım .

ı- Zarf olarak kullanılır :

1. Sabahleyin gazeteyi okurum .
2. Ahmet geceleyin okuyor .

D- Eşitlik hali (-ca, -ce, -ça, -çe) ekini alan halidir

:

Eşitlik hali eşitlik ekleriyle kullanılır .
Bir eşitlik , gibilik , benzerlik ifade ederler .

- 1- Fiilin önünde gelince zarf olur .
Türkçeyi iyice okuyabilirim .
- sız , -siz , -suz , -süz , eki ile birlikte zarf olarak kullanılır .

Salona sessizce girer .

2- Eşitlik , benzerlik , görelilik , nisbet kavramlarını sağlar .

Adamca → adam gibi .
Ahlakça → ahlak bakımından
Çocukça → çocuk gibi

Soyca → bütün soy
Kanunca → kanuna göre

3- Milletlerin dilinde kullanılır :

Türkçe → Türk dili
Arapça → Arap dil.
Almanca → Alman dili .

4- Zaman ve yer belirtir:

1. Günlerce sınava hazırladım (bir çok gün)
2. Bu kitabı evdece aldım (evvelden)
3. Önce → ön + ce

°- Şahıs , soru ve gösterme zamirleri ile kullanılan benzerlik , görelilik ve nisbet kavramları sağlar .

Bence → ben – ce → bana göre
Bunca → bu – n – ca → bu kadar, epeyi
Nece → n – ce → hangi
Nice → ni – ce → ne kadar , pek çok

7- Sıfatlara getirilince benzerlik , görevlilik , nisbetve eşitlik kavramları sağlanır :

Açıkça → açık – ça → açık olarak .

Bozca → boz – ca → boz gibi
Çokça → çok – ça → çok olarak
Gizlice → gizli – ce → gizli olarak
Kısaca → kısa – ca → kısa olarak
Binlerce → binler – ce → binlerle
Evvelce → evvel – ce → daha önce

∨- İyelik ekinden sonra kullanılarak kadar kavramını verir :

Kendince → kendi – n – ce → kendine kadar Yeterince → yeter – i – n – ce → yeterine kadar .
Yolunca → yol – u – n – ca → yoluna kadar .

∧- (- dık , - dik ,) ortaç ekinden sonra getirilerek zaman ulacını kurar :

Okudukça → okuduğu zaman .

Bu makaleyi okudukça , seni hatırlarım .

9- (-ın , - in ,) ekinden sonra getirilerek zaman ulacını kurar .

Ahmet gelince , bana haber ver . (geldiği zaman)

∩- (- ca , - ce , -ça , - çe ,) eki daha görevleri vardır .

Bunlardan bazı isimden isim kurar .

Dilekçe → dilek – çe → dilek yazısı .

Düşünce → düşün – ce → düşünme .

Güvence → güven – ce → güvenme.

E- Belirtme hali : (- ı , - i , - u , - ü ,) ekini alan haldir :

1- Belirtme halinde kullanılır :

a- Irak temsilcisi , konferansta raporu okudu.

b- Öğrenci , kitabı okudu .

2-Tekil 1. Şahıs iyelik eki olarak kullanılır .

a.Ahmet'in evi , bizim evimizeyakındır .

b. Edebiyat kitabı , çok zordur .

Kaynaklar

1- Bangu oğlu , Tahsin (prof. Dr.) ; Türkçeni Grameri
T. D. K. yayımları Ankara 1987 .

٢- Ergin , Muharem (prof. Dr.) ;Türk dilbilgisi , i . ü.
Edebiyat Fakültesi yayınları istanbul ١٩٨٠ .

٣- Hatipoğlu , vecihe (prof. Dr.) ;Türkçenin Ekleri ,
T. D. K. yayınları Ankara ١٩٨١ .

٤- Hatipoğlu,vecihe(prof.Dr.) ; Türkçenin sözdizimi, dil
ve tarih – coğrafya Fakültesi yayınları, Ankara ١٩٨٢ .

٥- Gencam , Tahir Necat ; Türk Dilbilgisi ; T. D. K.
yayınları istanbul ١٩٧٥ .

٦- Zülfikar , Hamza ; Yabancılar için Türkçe dilbilgisi ,
A. ü . yayınları Ankara ١٩٨٠ .

Türkçede isim HalEklerinin Diğer Görevleri

الوظائف الاخرى للواحق حالات الاسم في اللغة التركية

Dr. Sonay Hasen Tahsin
الدكتورة صوناي حسن تحسين

İçindekiler